

CĂRTE DE DOR

METAFIZICĂ ȘI POEZIE

2

PARIS

REDACTORI : VIRGIL IERUNCA ȘI CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

G L O S S A R I U M

BIBLIOTECA UNUI "EXISTENTIALIST".

de MIRCEA ELIADE

Puțini autori se pot lăuda că și-au trăit opera înainte de a fi scris-o, cu aceeași intensitate cu care și-a trăit-o Kierkegaard. Viața lui e săracă în evenimente (blestemul tatălui; "cutremurul de pământ"; Regina Olsen; Gorsarul; lupta contra Bisericii), dar de o amețitoare bogăție de "clipe". Kierkegaard a trăit ca nimeni altul fiecare clipă a vieții lui, le-a trăit cu o atroce intensitate, istovindu-le. N'a fost ceas pe care să-l fi pierdut, n'a fost întâmplare pe care să n'o fi încrustat, până în cele mai mici amănunte, în amintire, retrăind-o apoi neconștient, reinterpretând-o, deslușindu-i revelațiile sau cercetându-i deznădăjduit durerile. Dacă existențialismul și-a dobândit astăzi un loc atât de important în filozofie, se datorește în parte autenticității și intensității cu care Kierkegaard și-a trăit viața și și-a întemeiat filozofia pe această trăire.

Tocmai în legătură cu autenticitatea patetică și dincolo de orice bănuială a înțregei lui opere, vreau să amintesc că Soeren Kierkegaard era un bărbat foarte învățat, care citea mereu, care citea foarte multe lucruri, și care la moartea lui - deci, la 42 de ani - a lăsat o bibliotecă de 21197 volume, majoritatea fiind alcătuită din scrieri religioase, filozofice, literare, critice și folklorice. Douăzeci și una de mii de volume! - recunoașteți că nu v'ați așteptat să le întâlniți în biblioteca celui mai "existențial" și celui mai auto-biografic dintre scriitorii secolului XIX. Ceva mai mult: Kierkegaard citea mereu ca să-și stimuleze producția, să-i accelereze ritmul și să-i primenească substanța. Lecturile de tot felul nu erau, pentru el, o odihnă sau o evadare din propria lui problematică, ci, în primul rând, o muncă necesară creației, o operație de asimilare și eliminare. Kierkegaard nu numai că gândea cetind - ci era, devenea el însuși alături de gândurile, experiențele sau faptele altora. Imensele lui lecturi îl provocau, îl exasperau - dar și îl înbogățeau; ceva mai mult, îi limpezau drumul către el însuși, îl ajutau să se găsească, să se înțeleagă, să se cuprindă. Kierkegaard a zvârlit o seamă de fulgere împotriva filozofiei speculative și a culturii în general - dar și una și alta l-au ajutat să "existe", să trăiască, așa cum voia el, "clipa" sau "paradoxul". Și chiar dacă afirmațiile acestea ar fi puse la îndoială de Kierkegaardieni, nu e mai puțin adevărat că opera lui scrisă datorește, după propriile sale mărturisiri, destul de mult celor 21197 volume pe care le-a cumpărat, le-a păstrat, le-a citit, le-a răsfoit, le-a adnotat; care, într'un cuvânt, l-au nutrit și au contribuit, fiecare după putința lui, la ridicarea monumentului celui mai teribil "existențialist".

Scriu nota aceasta cu o nesfârșită delectare. Intotdeauna am crezut, și am mărturisit-o de nenumărate ori, că geniul nu are

nimic de aface cu cultura sau incultura, că un geniu poate citi o sută de mii de volume fără să-și știrbească autenticitatea, că o lectură masivă poate steriliza un mediocru și poate paraliza forțele creatoare ale unui scriitor oarecare, dar în nici un caz nu poate adultera izvorul creator al unui geniu. Cum spune într'un loc Kierkegaard, "geniul este ca furtuna: aleargă contra vântului". Ce-i pot strica, lui, cărțile altora, ideile altora, experiențele, lexicul sau obsesiile altora? El își impune viziunea lui, inalterabilă, oricâte argumente și contra-argumente i-ar fi trecut cândva prin cap. Sterilizarea prin cultură sau istovirea autenticității printr'un număr considerabil de lecturi, nu dovedește altceva decât modestele resurse ale celui care a avut imprudența să ia în serios cultura. Nu există forță spirituală care să facă neputincios un geniu, care să sece un izvor creator. Dacă izvorul a secat - probabil, nu la 21197 de volume, ci la primele 1197 - singura concluzie pe care avem dreptul s'o tragem este că izvorul era puțințel și "originalitatea" autorului numai o aparență. Nu biblioteca l-a făcut pe Anatole France un epigon, ci propriul său mod de a fi. Dante și Rabelais își asimilaseră întreaga cultură a timpurilor lor - și Dumnezeu știe ce masivă, indigestă și vastă era - și n'au pierdut nimic din propria lor "originalitate" și forță creatoare. Iar Mihai Eminescu, dacă ar fi avut încă zece, cincisprezece ani de viața mentală normală, ar fi ajuns cel mai învățat dintre români (și nu e puțin spus, pentru că trăiau, pe atunci, un Hasdeu, un Odobescu).

Dar, ca să ne reîntoarcem la Soeren Kierkegaard, exemplul lui este încă și mai vorbitor. Pentru că el n'a făcut nici "literatură", nici "filozofie", în sensul curent al cuvântului; el a descoperit secolului XIX autenticitatea, paradoxul, absurdul. El a vorbit aproape exclusiv despre sine, despre Regina Olsen și despre Dumnezeu. A refuzat "cultura". A voit să fie singur cu destinul său în fața eternității. Este autorul cel mai personal, cel mai autonom, cu cele mai multe îndrăzneții. Și cu toate acestea, avea alături de el 21197 volume!...

Nu vă mai speriați degeaba de cărți. Ele nu fac rău decât celor neputincioși. Ele nu sterilizează decât pe cei care nu pot crea nimic viu.

CONTEMPORANII LUI KIERKEGAARD.

Nu cunosc daneza și ca atare nu am acces la scrierile publicate în această limbă decât în măsura în care ele au fost traduse. Ca toată lumea, am citit și eu pe Soeren Kierkegaard, și am citit o sumă de lucrări asupra epocii, vieții și operii acestui prodigious danez. Îmi spun că printre contemporanii lui au fost oameni care au scris și publicat cărți, cu gândul de a fi citiți multă vreme după moartea lor și a fi cunoscuți dincolo de hotarele țării lor. (Speranță foarte legitimă, de altfel). Au fost, deasemenia, istorici, filozofi și teologi, care au crezut în operele lor, care au nădăjduit că Danemarca, și poate și alte țări, vor ține seama de rodul muncii și gândurilor lor. Dintre toți acești contemporani ai lui Kierkegaard, noi, cei care nu cunoaștem limba daneză, nu știm nimic.

Doar dacă am cetit, în copilărie, unele povești ale lui Andersen. Iar, acum în urmă, P.H.Tisseau, traducătorul lui Kierkegaard, s'a îndurat să tălmăcească și Le Pasteur de Veilby a lui Blicher. "Ces nouvelles jutlandaises, spune anunțul de librărie, d'un conteur danois contemporain d'Anderson et de Kierkegaard font mieux comprendre l'atmosphère ou baigne en partie l'oeuvre de Kierkegaard". Sărmanul autor, își datorește traducerea în franțuzește numai pentru că opera lui folosește la înțelegerea "atmosferei" scrierilor lui Kierkegaard! Probabil că n'ar fi avut norocul acesta, dacă n'ar fi existat, de vreo 70 de ani încoace, o adevărată modă Kierkegaardiană.

Mă gândesc la toți acei scriitori, critici, filosofi, istorici și teologi, care, deși contemporani cu Kierkegaard, n'au avut nici relații de camaraderie cu el, nici nu i-au comentat scrierile, nici măcar nu l-au atacat. Poate nimeni nu mai știe de ei astăzi în Danemarca. În orice caz, noi, ceștilalți, nu știm - și nu vom ști niciodată nimic despre acești oameni care au gândit, au nunciat, au scris, cu gândul să supraviețuiască morții lor fizice.

În schimb, cu câtă pasiune cotim cel mai mărunț episod în legătură cu viața și opera lui Kierkegaard! Și, cu acest prilej, câte nume noi nu învățăm! Nu mai vorbesc de nefericita logodnică a lui Soeren. Nunclo Reginci Olsen este astăzi tot atât de cunoscut ca al Laurei lui Petrarca și Beatricii lui Dante. Nu mai vorbesc de un Martensen, celebrul H.L.Martensen, citat în orice prefață, orice studiu, orice traducere a unui text Kierkegaardian - și care ar fi fost cu desăvârșire uitat, chiar în Danemarca, dacă n'ar fi avut marele noroc să fie atacat de Soeren. Cine ar mai ști astăzi că acest "privat-docent" a publicat în 1849 mult așteptata lui Dogmatică, în care hegelianismul este înpăcat definitiv cu creștinismul, etc.etc. ? Dar Soeren a declarat că singurul merit științific al acestei Dogmatici este împărțirea ei în paragrafe - și o asomenea opinie, confirmată de altfel de o serie de aluzii și atacuri din partea fugosului polonist, îi asigură lui H.L.Martensen un loc convenabil în orice s'a scris, se scrie și se va scrie de aici înainte asupra vieții, operei și opocii lui Kierkegaard. Este probabil că poetul filozof Poul Möller supraviețuiește prin propria lui operă în Danemarca. Dar e sigur că și opera lui a câștigat enorm în actualitate, datorită prieteniei pe care Möller a avut-o pentru Soeren. În schimb câți alți necunoscuți, mărunți oameni de litere sau simplii "particulari", nu sunt aduși la iveală, până în cele mai neînsemnate amănunte ale biografiei lor, ca să lumineze un episod din viața lui Kierkegaard, sau să explice un text controversat. Știm, astfel, de pastorul Wolding, din Viborg, care, în două scrisori ale sale, a vorbit despre misterioasa penumbră de austeritate și bizarerie a casei părintești a lui Soeren. Știm de profesorul lui de latină, Mikael Nielsen, care a avut norocul să-și dea părerea asupra scolariității și temperamentului viitorului mare autor. Știm de Hans Bröchner, care, văzându-l pentru prima oară în 1836, l'a luat la început drept un comis-voiajor. Știm despre gazdele lui, despre Asociația studentască în care era membru, despre datoriile lui la cafenea, etc. - și știm toate acestea în chip amănunțit, cu nume, portrete, documente, etc. (Nu le citez, pentru că ar ocupa prea multe

pagini). Știn, bunăoară, de Israel Levin, care a fost o vreme secretarul lui Kierkegaard, și care ne-a transmis, între altele, menul maestrului (supă foarte grasă, poște și o bucată de pepene cu un pahar de "excelent sherry"), temperatura din odaia lui de lucru (13 3/4 Réaumur; dacă nu era constantă, nu putea lucra) și alte savuroase amănunte: bunăoară că nu se plimba niciodată la soare, că zaharnița era umplută în fiecare zi, că într'un dulap erau 100 de cești de cafea, dar numai câte două de acelaș fel, și că în fiecare zi Israel Levin trebuia să alocă ceștile pentru cafeaua din ziua aceea, explicând în acelaș timp de ce le-a ales pe cele și nu altele, etc. Israel Levin se bucură, dealtfel, de un loc însemnat în istoriografia Kierkegaardiană, pentru că ne-a transmis nenunțate informații precise. Și să nu vă închipuiți că numele acestea - din care nu am citat decât câteva, numărul lor fiind considerabil - circulă numai în biografiile exhaustive sau în studiile de anunț. Nu; toate le veți găsi, acolo unde le-am găsit și eu, în excelenta monografie a lui Torsten Bohlin, Soeren Kierkegaard (trad. din suedeză de Tisseau, 1941), care rămâne deocândată cea mai bună carte de ansamblu asupra "omului și operei". Cartea a fost tradusă în franceză, germană, finlandeză, și va fi - dacă nu cumva a și fost - tradusă în alte limbi. Pastorul Welding și ceilalți - și sunt destui - vor fi cunoscuți de zeci de mii de cititori europeni. Din Danemarca anilor 1813-1855, când a trăit Soeren Kierkegaard, publicul european va afla o seamă de lucruri interesante și va învăța o seamă de nume, toate în legătură cu logodnicul Reginei Olsen. Și când spun "va învăța o seamă de nume", nu exagerez deloc. Un Kierkegaardian începător se recunoaște dacă știe cine a fost H.L. Martensen, episcopul Nynster și Corsarul. Și după cum vă vorbește de Poul Möller, Fr. Chr. Sibbern, Israel Levin și ceilalți - puteți discerne seriozitatea cu care și-a asinilat opera maestrului. (Pentru că opera, în cazul lui Kierkegaard, este indisociabilă de viața lui; și dacă nu cunoști logodna cu Regina Olsen, atacurile Corsarului, polemica împotriva lui Martensen, etc., nu înțelegeți nimic din gândirea lui).

Scriu toate acestea fără nici o intenție ironică, pentru că socotesc binemeritată gloria postumă de care se bucură acci dintre contemporani care au avut norocul să atingă, într'un fel sau altul, traiectoria vieții lui Kierkegaard. În fond, omul acesta a fost un geniu, și geniu are dreptul să confere "nemurirea" celor care l-au iubit sau l-au urât, l-au admirat sau l-au detestat; o "nemurire" pozitivă sau negativă, se înțelege (vai de bietul M. Goldschmidt, redactorul Corsarului! Numele lui va fi necontenit menționat și în ce contexte!, cât timp va exista Kierkegaard în cultura europeană, și se vor scrie articole și cărți asupra lui). Este singura răzbu-nare a genurilor împotriva efemerelor notorietăți ale istoriei contemporane. Lăsând să cadă, cum se spune, vălul uitării asupra nă-rinilor oficiale și semi-oficiale, îngropând cu indiferența gloriilor redacțiilor, librăriilor, cafenelilor și academiilor contemporane - un geniu are această putere de a lua cu el în istorie un număr oarecare de persoane, alose de destinul lui sau încăpățânarea lor (cazul nefericitului Goldschmidt). Este, fără îndoială, un lucru bine meritat. Dar, privind dintr'alt unghi de vedere, câtă nedreptate! Câtă nedreptate ca toți lectorii ne-danezi ai lui Kierkegaard să știe atâtea lucruri despre un Poul Möller, Martensen sau Hans

Bröchner - să știe, în primul rând, că există - și atâția alți scriitori, filozofi, istorici și teologi contemporani lui Kierkegaard să fie condamnați la uitarea definitivă, numai pentru că nu l-au întâlnit, sau nu l-au citit cum trebuie, sau au rămas indiferenți, sau n'au avut curajul să-l atace! Adică, cum?! Orice cecitor să aștepte, din primul articol prin care ia contact cu viața și opera lui Kierkegaard, de un Martensen sau de un Goldschmidt - și sârmanul povestitor Blicher să fie tradus în franțuzește abia în 1941, să fie tradus numai pentru că poveștile lui fac să se înțeleagă mai bine "l'atmosphère ou baigne en partie l'oeuvre de Kierkegaard", și să riște să răfănă înmormântat chiar după ce a avut parte de un asemenea noroc? (Căci, vedeți, e vorba doar de "atmosferă" și doar de "parte din opera lui Kierkegaard". Ah, dacă ar fi fost acest Blicher confidentul lui Kierkegaard, sau adversarul lui, alta i-ar fi fost desigur soarta!).

Mă gândesc că dacă, prin absurd, autorii contemporani lui Kierkegaard - poeții, romancierii, dramaturgii, criticii, filozofii, teologii, istoricii - ar putea reveni astăzi în lume, și ar privi ce se publică în Danemarca și ce nume daneze circula în cărțile și studiile tipărite în celelalte limbi europene, ar fi consternați. La asta s'a redus efortul lor creator? De aceea au învățat, au scris, au creiat ei - ca publicul european să aștepte de Dogmatica lui Martensen și Corsarul să fie încă atât de actual? O anunită Danemarcă este, pentru noi toți, neverosimil de vie: aceea care se reduce la prietenii, dușmanii, logodnica și familia lui Kierkegaard. Restul, îl ignorăm; și chiar dacă s'ar publica imense monografii asupra acestei Danemarce 1813-1852, nu le-am citi; am prefera să citim, bunăoară, Søren Kierkegaard og Pengene (S.K. și banii), a lui F.Brandt în care sunt editate până și conturile lui dela cafenea; și, fără îndoială, când această, se pare, fundamentală monografie va deveni accesibilă într'o traducere, succesul ei nu va surprinde pe nimeni.

Dar, să recunoaștem, din punctul de vedere al autorilor danezi care n'au avut norocul să atingă destinul lui Kierkegaard, este o mare nedreptate. Este nedrept, nu ca ei să fie uitați, iar Kierkegaard să fie tradus până și în limba noastră; lucrul acesta era de așteptat, pentru că geniu și tragedie a avut, din belșug, numai el. Dar este nedrept ca ei să fie uitați în Danemarca, și inexistenți în restul lumii - iar în toate limbile pământului să se poată citi că, pe patul său de moarte, Poul Møller a salutat pe Kierkegaard prin colegul său Sibbern, sau că Dogmatica lui Martensen a apărut în 1849, era împărțită în paragrafe și încerca împăcarea hegelianismului cu creștinismul. Dar noi suntem mai interesați decât aceștia ar putea striga autorii contemporani lui Kierkegaard. Recunoaștem că el, Søren, ne e superior. Recunoaștem că el, avea geniu - iar noi avem doar posibilități literare și oarecare abilitate speculativă. Dar, pentru Dumnezeu, noi avem ceva, în orice caz am fost ceva în Danemarca, am însemnat ceva mai mult decât Martensen sau Israel Levin!...

E trist, nu?!

A R T A P O E T I C A

Vorbă cu vorbă rup din neființă
Câte-o fărână de lumină caldă
In care sufletu-mi tânjind se scaldă
Bolnav de-o neașteptată suferință.

Incins de dor, de-o dragoste nospusă
Trăesc mințit, ascuns de o părere
Fără să'ncerc, cu blânda lui putere
Ursita să mi-o toce viclean supusă,

Ci năzuind o soartă fără dresuri
Alcanul să ni-l coacă dulce'n vrej -
Pescar de vorbe, le-amăgesc în mreji
Cercându-le sfios cu înțeleșuri.

+

C L I P A D E D O R

Luceător sub zodii, șarpele funcest
Arc răsucea rotind prin anotimpuri
Logodnic nenuntit, în radios incest
Cu veșnic pure, castelele Olimpuri.

~~Neînscris prin vreme,~~ *Tănuitor la vorbă,* aspru, pădureț
S'ar fi părut - sub mască poate iertător
De n'ar fi fost, cu osebit dispreț
Ingândurat absent, atent săgetător.

Dar nicu-i gol, râvnit în vasta clipă
Se desfășoară târziu sub lampa trează
Și-un dor stârni, rotund ca de aripă
Pierind la cer, în limpedea aniază.

+

CONSTANTIN AMARIUTEI

L U M E A C E A A L B A

Co albă e lumea în somul de-l pierzi
Sub foșnet de ape'n pădurea de fag!
Imagini de țărături înalte și vorzi
So'ntore la'nceputul neînțelesului prag.

Câte-o stea căzută zidește stupine,
Din cuvinte rămase pe buzele stinse,
Amiezii de fagure străpuns de lumină
Privind spre amurgul cu porțile'nchise.

Prin larga tăcere doar crengile scriu
Dorurile noastre ce'n zare se frâng...
"E devreme-acasă ? În ape-i târziu ?"...
.....De-așteptarea lunii, gândurile plâng.

Paris, 21 Mai 1951.

+

ION PARVULESCU

V A R A

"E vre'unul să se ascundă
focului, ce nu doarme nici
odată ?"

HERAKLEITOS

Intâiele viorele de Aprilie din gleznele tale-au răsărit
și astăzi încă în părul tău vântul peste seară și țese vâpăile -
ai fost atât de frumoasă încât întreagă ai rămas
și cu fiecare nouă primăvară stinsă
acelaș vânt arzător
ce din munte pogoară o să-ți aducă tânăria zăpezilor ce se duc -
oh! învârto-se peste tine Fecioara de foc până la urmă,
că decând Argeșul sufletul
tău îl repoartă precurate-i s'au limpezit adâncurile
neînțeleptei sale tăceri și
dacă ochi să vază încă nu știu
pe unde tu ai trecut firea cum nu se mai ascunde
o că flacăra vicții
fugărită, surpată de boală, în neciste ucisă, cu o jivină peste
niciodată nu se rămâne din viață ^{stanci}
ci doar noartea și luminarea ei clară
de-ar mai ajunge până
sub zidurile de piatră întunecată a muntelui
ci doar dacă din fântânile reci ale fără de timpului
s'o mai trezi iară voința de libertate
a celei care-ai fost tu când te-ai frânt de senină
și-ai să ieși să ră strigi la marginea floriiilor de tărănă
o să pătrunzi cine, de-abia atunci
rădăcinile ființei tale din ființa luminei
le-a snuls
când nevrednic, putred și singur n'am să mai ajung să-ți răspund
și'n som cu aceste lacrimi de sânge ai să mă auzi plângând -

TUDOR ARGHEZI, VECINUL LUI DUMNEZEU.

"Pe cel fără vârstă, fără țărni, fără vamă", Tudor Arghezi nu-l izolează nici în cer, nici în concepte. El îl descoperă aproape, în țărână, în amiază, în drum, în om, în gănganic, în tâlhari și copii, în ogradă, în horc și noarte. Dumnezeu e vecinul lui Arghezi și Arghezi, cu uneltele lui de vecic, dă vecinului ce este al vecinului. Gospodar al cuvântului, el coboară pe Cel-de-Sus în bătătură cu descântece și psalmi și odată cu venirea Inaltului, vecinătatea devine stil.

+

Biblia i-a dat lui Arghezi amintirea a ceea ce ar fi putut fi și rămâne. Numai acolo, printre geneze, Arghezi înțelege să se întoarcă oridecâteori graiul lui devine grație. Numai acolo spoța e fără păcat. Numai acolo înmulțirea (G. Călinescu vedea atâta scârbă de germinație în lirica argheziană) se face simplu, ca o ceremonie fertilă a elementelor. Raiul oamonilor dintâi e singura vârstă de aur unde împreunarea e muzică: "Trupul lor (al lui Adam și al Evei) scânteia trecând printre plante, de o pată de soare, gonită de o pată de umbră, ca o ramură curgătoare, și în jurul capetelor înflăcărato licărea nimbul metalic. Și focul lor sfârșea nerou și începca neîn-cetat, putornic și nesățios, încât geanătul și oftatul crepuscular umpleau insula și pădurea cu un parfum făcut pentru auz. Pe sub smochini și banani, ei s'au înmulțit cu timpul mușcându-și sânii și înfrigurându-și coapsele urzicate fierbinte. Iar țâțele cu nura neagră ale prinei femei au fost văzute hrânind în lumina fără margini a lunii..." ("Cartea cu Jucării"). Pentru un răsăritean ca Arghezi păcatul originar nu produce drame, ci pretexte de închinare, de acord cu Inaltul. În spațiul românesc mitul păcatului originar e înfrânt de cosmicitatea trăită a insului, care nu zidește ruperi între el și lume. De aici, înlocuirea oticii prin înțelepciune, de aici aceea "dulce continuitate între fire și spirit" de care vorbea Moica și care face ca neamul nostru să participe "în felul lui" la eternitatea ființei".

+

Câteodată Marele Vecin crează lumea precum Arghezi cuvintole. Din joc, putere și inocență. Lunea va fi fost scrisă dacă lui Dumnezeu nu-i lipseau hârtia și priceperea. Cum "nici carte nu prea știa" și cum n'avea la îndemână decât un "crâncei de alfabet", creatorul lucra încet. Ca un copil. Deaceea "Adam era cărn", iar Eva nu putea să zică "nici Petrică nici Costică". Și tot pentru aceea, odată creați, primii oameni mureau "pe dește" "ce au și ce mai lipsește". La această infantilă și nevinovată caligrafie, care presupune familiaritatea poetului cu paradisul, se adaugă conștiința de artist a creatorului, precum și seriozitatea liturgică a misiunii poetului. Sub vestmântul naiv al jocului se ascunde sensul profund al unei tehnici de responsabilitate hieratică: "...cu nu n'am jucat și nu mă joc cu scrisul meu. Ora lui e ora utrenicii mele. După cum, începând în pâine, ieromonahul știe că lanca lui liturgică străbate coasta lui Dumnezeu, tot așa și eu cred că punctarea litorei pe carnetul meu răspunde cu slovele tainelor mari, care sint și colaborează" ("Co-ai

cu mine, vântule?"). Arghezi - chiar și acolo unde cuvântul se topea în blesteme și panflet - a dovedit că știe să slujească verbului.

+

Fanatologia argheziană e un fel de al "Treilea Testament", pe care poetul îl scrie sub zarea răsăriteană a împăcării și orânduiri. Uneori moartea e o părăsire a gospodăriei la care cei plecați se întorc mai târziu. Întoarcerea e simplă, ea se face "într'ozii" și "acasă", "la copii", "la nevasta care plânge și toarece". Alteori întoarcerea e spectacol și fantasticitate pură ca în "Cîntîrul Buna-Vestire", unde morții înviază panoramic, derutând ritmul administrativ al cetății. Ei se strecoară printre cei vii, se lasă arestați și cugetă la nimicnicia ordinii provizorii. Sub cugetul lor se ascunde însă vrerea Judecătorului supren, care a decis accasta despre Adam: "s'au împlinit toate sorocacele, trebuie să-l scăpăm de moarte și să-l înviiem în toate odraslele lui, aflate jumătate în lut și jumătate în cer" (cum spune Arghezi) sau (cum spune Apostolul Pavel în epistola către Corinteni): "Fiindcă trebuie ca acest trup stricăcios să se înbrace întru nestricăciune și acest trup muritor să se înbrace întru nemurire". Alteori moartea e joc - de copii - de unul singur, de mai mulți, de toți laolaltă, "Jocul începe încet ca un vânt și-l joacă nu numai copii sau tâlharii (cărora cerurile li se deschid cu prietenie și sărbătoare), ci și lucrurile, florile. Moartea nu e sfâșiere, dezastru, ci trecere pe îndelete între pământesc și ceresc, două tărâmurii în corespondență. Copiii mor "de mână", ei "se lasă" în cer, iar bătrânii, "intrând încet cu mâinile în ceață", se silesc parcă să nu facă șgomot în murire. Pentru pustnici - chiar și pentru cei negrii și păcătoși din "Iocane de Lemn" - "trecerea" e mai lesnicioasă. Din chiliile lor monahii privesc direct spre un loc care, pentruca să le ușureze călătoria de apoi, se învecina "de-a dreapta cu țaria". Moartea are aici ceva din dimensiunea munții mioritice. Și ~~umanian~~, intendentul peste dreptii, crede că Cîntîrul Buna-Vestire "e ca un preludiu de Rai". Dela haosul eminescian la moartea fără suspine și nici întristare a lui Arghezi există un mare interval de viziune. În timp ce Eminescu dădea vieții accentele de săvârșire ale morții (sonnul și dragostea eminesciană sunt alte aspecte de ne-trăire), Arghezi face din moarte durată creștină de împăcare, stoicitate ortodoxă și cosmică în egală măsură. În opoziția lor de peste timp se întâlnesc itinerrariile absolutului.

+

"Și anii mor și vremurile pier
Aici sub tine, dedesubt, sub cer".

Arghezi descoperă timpul în uitarea lui Dumnezeu. Ferecat în nemărginire și slovă, Cel-de-Sus nu mai coboară jos ca în vârstele biblice. Tatăl nu mai vorbește fiilor, stăpânul-robilor. Izolarea lui întru a-tot-puterniciei închise nolinștește poetul, obișnuit să stea de vorbă cu firea și de taifas cu Creatorul. Arghezi nu se ostenește să se plimbe în Sfânta Scriptură ea în propria lui ogradă. Minunile însăși sunt pentru el niște idile. Ori se întâmplă că momentele idilice ale Făcătorului-de-Toate-Cele au fost depășite odată

cu trecerea dintre Testamente. Cerul a intrat în drană. "In cer era târziu" și întârziate - și deslegarea și cuvântarea spre cei rămași pe pământ. Atunci Arghezi a descoperit timpul. Și timpul arghezian e sub cer, sub miracole și pe deasupra vieții.

+

Iată un vers de Eminescu, pe care l-ar fi putut serna Arghezi:
"Argint e pe ape și aur în aer"

Iată un vers de Arghezi, pe care l-ar fi putut serna Eminescu:
"O stea era pe ceruri. În cer era târziu".

Eminescu și Arghezi își răspund peste timp, se completează, se întâlnesc și asigură poeziei românești o punte de har.

"Ce noapte groasă, ce noapte grea!" Noaptea argheziană e departe de multe, dacă nu de toate "nopțile" literaturii. Ea nu se întâlnește nici cu desnădejdea de Ghetsinani a lui Pascal, nici cu noaptea dogorătoare a misticilor occidentali care scornonesc jăratec de lunini în straturile întunericului. Ea nu e nici inn ca la Novalis, nici lumină rănită și presințită ca la Debussy, nici o lume, un univers, ca în Rembrandt. Dar mai ales noaptea argheziană n'are nimic comun cu aceea a romanticilor. Noapte bizară, disponibilă, noaptea romantică se săvârșește în vis, în capriciu, în ea apare calamburul, aventura sonoră, sabatul înfrânt al limitelor dintre făpturi și obiecte, contrabanda sentimentală și - bineînțeles - carnavalul clarului de lună, cu liliac la Musset și tei la Eminescu. (Ceace salvează noaptea eminesciană e implicarea ei în metafizic, unde teiul devine "cifru" ca să spunem ca Jaspers). Noaptea argheziană n'are nimic din gratuitatea și farmecul aproximativ al celei romantice. Ea are un sens, un rost și o intenționalitate. În ea cineva care umblă "fără lună, fără lumânare", bate în "fundul lumii". Noaptea argheziană înlesnește întrebarea pentru cel ce este, vine și pleacă, cu ea omul găsește ieșirea și - caută după ce găsește - sensul intrupat al veciei, prin ea vecinătatea dintre om și dumnezeire devine apol și infiorare vocativă ("Deschide, vecine - Uite sânge, uite slavă"). Noaptea romantică apune în inanență, noaptea argheziană se urzește în transendență.

+

Ași putea spune despre Arghezi că e un Baudelaire răsăritean și mare - și nu spun. Ași putea să văd în el un Claudel de nucigai - și nu văd. Spun însă clar și văd bine că Tudor Arghezi e poveste, rugăciune și rânduială românească.

+

Există în universul arghezian o puzderie de îngeri - o "ingerie" cum spune poetul însuși. Mai respirați decât la Voiculescu și mai puțin patetică decât aceia ai lui Blaga, îngerii arghezieni sunt consultați de poet în momentele de slavă.

+

O mamă care devine icoană, o mamă Maică a Domnului și un fiu care prin iubire mistică urnează același itinerariu al sfințeniei ("sufletele își pierd pământul ca niște sănăntă încolțită") fac din romanul "Ochii Maicii Domnului" la schimbării la față artei românești.

E atâta voință de spiritualizare în pagini și atâta har în litere, că totul apare ca o altă modalitate de absolut. În plus, adevărul ascezei, prestigiul călugăriei. Arghezi face din intrarea în schin-nicio, ieșirea din marginea lunescă. Asceza devine o treaptă spre beatitudine, un drum, întors dar sigur, al vecinătății cu Dumnezeu. Ea revelează esențele însăși ale apropierii de raiul lăsat undeva, în urmă, în străvechime: "Un pom cu ramurile de sticlă și cu flori de nufăr în vârful, de sief, era sufletul lui și omizi de aur se grăbeau să urce pe acest policantru de frunze, ca să-l scape în-treg cu giuvaere". În această "pribegie sfântă" care e pustnicia, un contact esențial se face între cei de pe pământ cu cei de sub pământ, între cei plecați și cei ce sunt. Mănăstirea sau schitul devine lăcașul ideal de comuniune a duhurilor: "Înmulțiți cu îngerii, cu sfinții, cu mucenicii și cuvioșii zugrăviți, de un chip și o asemănare cu ei și care înfățișau pe înaintași, pe străbuni, din sihăstriei, plecați la timpul lor dela vecernii și utrenii și pogorîți în chiliile de lut, numărul norodului de față la slujbă era nenărginit și glasul cititorilor de stihuri cu slovă se anestecau cu auzurile monahilor în viață ascultarea mormintelor așternute ca lespede gheții. Mișcându-și mânele grele odată, călugării își duceau degetele la frunte cu fâlfâire, ca niște vulturi împiedecați, care s'ar fi închinat cu penele aripilor drepte. Oseminte în picioare, ochii li se rugau închiși". Este în această cină de taină și de prea-cucernicie regăsită ceva din măreția și discreția artei ortodoxe pe care Arghezi o slujește, îndrumează și întărește. Spiritualitatea ortodoxă datorează celui ce a scris "Ochii Maicii Domnului" câteva mistere și foarte multe esențe.

+

Chilia apropie de Dumnezeu dar ea poate și îndepărta, din cauza prea narei apropieri. "Ferește-te de a crește prea mult în odaie. Ieși din chilie și intră în sânul luminii. Arborii, pasă-rile, te urmăresc. Lumina te cere ca pe un nisip pulverulent" stă scris în "Mântuire de seară". Într'adevăr vecinătatea cu Dumnezeu "crește" mai degrabă afară, în lume, printre gănganii, frunze, ape și miródenii. Dumnezeu își lasă văzută, umbra "printre boi", el stă în pridvorul de peste drum ("în pridvorul lui de fun"), el e în pești, în vrăbii și nânătărci, stă de vorbă cu melcii, cu iepurii și pintenogii câmpului, trece pe Bărăgan purtat de vânturi, "se i-vește fără sosiro și pleacă fără să șadă". Arghezi aduce pe Dunne-zeu în lume pentruca să-l poată avea mai aproape și să-i glorifice creaturile. Este în această transdescendență mistică unul din ca-racterele capitale ale poeziei argheziene. Poetul se simte respon-sabil de făpturile Domnului și vede în conerțul familiar cu duhul lor, vrerea de miracol, de expoziție în miracol a lui Dumnezeu. Foamea de ninuni, atât de evidentă la "gândiriști" se realizează la ne-gândiristul Arghezi, care pune ninunile în lucruri, le face simple, le dă o identitate gospodărească. "Tu unbli frate, între ninuni," spune același călugăr din "Mărturie de seară" și unbletul acesta arghezian zămislește organicitatea ortodoxă a unei viziuni unice în literatura timpului. Cine nu-și aduce aminte de trecerea harului peste cartofi - "dumnezește" cum spune poetul, - de această

trecere care înalță tuberculele la rangul și slava unui principiu cosmic? și cine întârzie să nu vadă în Arghezi un cosmos în stare de conștiință - și fericită și înaltă ?

+

Smerenia argheziană e o smerenie cucerită. Înainte de a slăvi și ingenunchia, poetul s'a nolinștit, s'a revoltat, a pus tăgadă în psalmi, s'a întors cu spatele la cer. După aceea apolo s'au liniștit, ruga s'a ivit ca o eliberare și nehotărârea a devenit certitudine de nesdruncinat: "Este adevărat tot ce s'a grăit, tot ce s'a povestit, tot ce s'a scris și tot ce s'a păstrat... E adevărat. Totul e adevărat. ("Ce-ai cu mine, vântule ?").

+

Apoi adevărul a cunoscut metamorfoza rugăciunii. Arghezi se roagă pentru a-și împlini singurătatea, a o dărui celuiilalt. El nu cere să i se dea, ci se roagă să i se ia, să fie scăpat de el însuși. "Mă rog Ție Doamne să nu mai fiu eu însumi". Trufia s'a stins și unilînța devine mirare față de belșugul ființei lui. "Cu ce să plătesc, nofire și fire?" se întreabă poetul, pentru că el datorcăză împăcării cu el și cu lumea "și lemnului uscat și bălții stătute - și florilor și pietrelor și vitelor bătute". Dar rugăciunea lui Arghezi desleagă însuși sensul uneltelor lui feneate, pe care poetul le depune la picioarele lui Dumnezeu, pentru cântecul proslăvirii permanente și potrivite. "De zeci de ani tu ești singura mea adevărată neșteșugită îndelotnicire ascunsă. Toate celolalte munci sunt sterpe. Sunt pentru tine ca un giuvaergiu tainic, al cărui lucru începe împrejurul inelului de aur, după ce au adornit cu toții, cetățile, stăulele și pădurile. Ini scot sculele ca un hoț și prind veriga în menghină și o potrivesc, ca să nu mă sintă nimeni. Eu tai lin lanțurile și retez cu un fir de păr de oțel zăbrelele mari din gura firidei mele către vatra scânteilor tale. Auzi tu, Doamne, cum cade pilitura uneltelor, de-alungul frunzelor din văzduh?" Dumnezeu aude într'adevăr și trinite peste uneltote poetului duhul măiestrici fără sfârșit.

+

Cred că o adevărată ontologie argheziană ar trebui să fie instaurată începând cu acel sentențios "Este" care termină celebrul vers arghezian :

"Vreau să te pipăi și să urlu : "Este!"

+

Intre inefabil și rostire, între cer și pământ, bine și rău, dragostea în lirica argheziană are aceeași statură de anti-nonii. "Ea se îplinește cum se face aurul și sarea în pământ, în neștiință și cu colaborarea harurilor convergente". Ca "un duh de iarbă mare", ca o chemare a instinctelor sau ca o bubă pământescă, dragostea argheziană e lăsată de la Dumnezeu și se face între oameni, după ritualul îndepărtat și nereu re-inventat al unui paradis în libertate. "Florile de Mucigai" au rădăcinile în Biblie.

+

"Poarta Neagră" e o mânăstire ratată în care deținuții fac din rău, împărtășanie și din păcate, o glumă.

+

Operele complete ale lui Tudor Arghezi nu se completează cu adevărat decât acum și la el acasă: el adaugă pentru o ediție a onoarei - mai definitivă și mai grăitoare - tăcerea lui.

+

VIRGIL IERUNCA.

P O V E S T E A V O R B E I .

TUDOR ARGHEZI :

M A U I T L A F L O R I

Mă uit la flori, mă uit la stele:
Ești chinul dulce al tristeții mele.
Mă uit în mine, ca într'o chilio,
Mă uit în ceruri, în împărăție,
Mă uit în gol, mă uit în vizuini.
Te caut printre spinii din grădini,
Dau buruienile de-o parte, de otravă,
Și pipăi locul urnei tale cu zăbavă.
Străbat călare șesul, cucuruzul:
Te caut cu vederea, cu auzul.
Mă plec la trandafiri și le niros.
Bobocii din tulpinele de jos.

Fuseși în toate și te-ai dat în lături.
Încerc sulfina : tu trecuși alături.
Întreb plăpândeale verbine.
Ele răspund că știe patlagina mai bine.
Zisei șopârlei : "A trecut pe-aici"?
Ea n'a trinis la șerpi și licurici.
Și noprîind răspuns nici dela stupi,
Mă iau după vulturi și lupi.
Am colindat noșia'n lung și lat
Și-am coborât din leat în leat
Și, ostenit în râvnă și puteri,
N'am dat de tine nicăieri
Oriunde'ncep a cerceta
Trecuse albă, chiar atuncea umbra ta.
Tăria...i de beteală și salbă lângă salbă,
Mi s'a părut odată că ai fost o nalbă.
Dar auzind o șoaptă, n'am întors :
Vorbise vântul într'un lan de orz...
" Omul cu șoimul caută morcu
" Răspântia lui Dumnezeu.
" Noi o vedem în câmp și în livedo.
" El singur are ochi și nu o vede "

Cu jurământul morții, cel fără iertăciune,
Toate îl știu pe Domnul : niciuna nu îl spune.

o

RUGĂCIUNE

Deco stăniși țărâna și viu m'ai zămislit,
Dacă'nceputului i-ai dat sfârșit
Demainainte de-a și fi'nceput?

Decând te-ai murdărit pe degete cu lut
Vrelnic și plăpând tu m'ai făcut.
Pot cere o durată aceluia'njghebat
Din tină trup și suflet din scuiat ?

Torcând nătasea tu o faci de scană
Și frumusețea ei se și destramă.
Ai scos din buturugă o vioară
Și-i pui și coarda'n care va să noară,
Plesnind în miezul nopții albe, de snarald
Pe strigătul și zborul în sus cel mai înalt.
Un zbor i-ai dat și șoimului la stele.
Impiedicat în pietiocele mele.

Tu ai rămas de-a pururi și viața noastră piore.
Te mulțumești cu-atâta mângâiere
Că singur, între neguri, ești veșnic; sorocit
Prin mărturia celor ce-au murit.

o

("Una sută una poem" -
București 1947)

PACALA sau EXISTENTA ABSURDA

(Schită pentru o filozofie a negliobici).

Introducere.

Lunea pe care o avem în față atunci când studiem "isprăvile
lui Păcală", e lunea cea adevărată în care se desfășoară activitatea
zilnică a oamenilor sau e lunea fictivă a basmului ? În primul caz
o analiză socială ar fi deajuns pentru a ne informa asupra cauzelor
și reacțiilor sociale ale acestei lumi. Păcală poate fi țăranul
fără buget casnic și fără un inventar agricol - cu alte cuvinte un
om silit la înstrăinarea muncii sale - singurul nod de a trăi. El
este, deci, argatul pe care cei ce-l tocnesc, încearcă să-i fure
produsul muncii sale. În basm, lunea lui Păcală va sublinia pentru

criticul literar caracterul fictiv al isprăvilor. Oamenii nu s re-
ali, căci lumea lor iese din durata satului, acțiunea întâmplându-
se cu "trei zile înainte de vremea noastră". Critica literară va
vedea în Păcală doar imaginea corespondentă tipului de năzdrăvan
balcanic, un încurcă lume, menit să ne facă să râdem.

Folosind o interpretare fenomenologică vom renunța și la
analiza socială (de descripție monografică) și la critica literară
(de psihologie tipologică). Ca fenomenologie "isprăvile lui Pă-
cală" nu vor oferi decât un conținut de fapte, pe care actul nostru
de înțelegere îl va "viza", căutând să-i intuiască sensul în jurul
cărui gravitează fiecare faptă. Nu ne interesează dacă faptul vi-
zat corespunde unei unități sociale fixate în timpul real, sau că
totul este pură imaginație și colecție de întâmplări ireale; ceea-
ce preocupă analiza fenomenologică este tenciul ce stă la origina
lunii (Păcalice)...

De aici, afirmația că orico lume, pentru a fi considerată
ca atare, trebuie să aibă o noimă. Căutând noina (sau sensul) lunii,
fenomenologia operează o punere la o parte a lunii ca dicționar fe-
nomenal, neinteresându-se de psihologia omului sau de angajamentul
său social. Totuși, să nu credem că "noina" ca esență, este în a-
fară de lume, așa cum ar fi ideea platoniciană. Ea este "corelatul"
existențial între faptul de-a fi ursit ca om - deci "obligat" prin
"steaua sa de noroc" (și prin "scrisul de pe frunte") de-a făptui o
lume, și lumea fenomenală constituită. Noina este deci un absolut
ce aparține insului fiindcă el există și-i permite să fie ca om în
lume, și un absolut esențial al lunii, deoarece prin noimă ea se
constituie - ca semnificație de lucruri și oameni.

Deaceia, atunci când noina nu mai înseamnă absolutul de sens,
se spune că "existența n'are sens" și lumea n'are nici-o noimă. Ro-
lul "noinii" este deci acela prin care apare și existența omului ca
ins liber și a lunii ca fel de a fi. Firca are nevoie de lume, pen-
tru a căpăta sensul de "fire - firească" unei existențe noimatic.

Păcală, în măsura în care trăește fără noimă, denunță exis-
tența lunii ca vinovată de non-existență. Vom asista, în analiza
noastră, la situația lunii văzută și trăită de insul neghiob (Păca-
lă), ca o "dare de gol", adică vom descoperi că lumea n'avea nici
noimatic, sens de-a fi, adevăr în sine. În fața acestei isprăvi,
reacțiunea omului este dublă: va râde - așa cum se râde în orice
situație unde, așteptând un plin de sens și de folosință n'ai găsit
decât un gol; și se va căi, căci "hazul ora de necaz". Cugetul său,
ajuns la limitele sensului de lume, în fața blocului masiv de non-
sens (necesitate, silă), va trăi limitele muștrării, dând muștrarea
de cuget ca formă transcendentă a "Cogito"-ului vinovat de-a fi
- nefirec.

Păcală însă, ca ins, va ajunge la starea de exil în nimicul
lunii; prin el vom înțelege sensul neantului, a golului reconstituit
de sens, dar trăit. Astfel conștiința lui, nefericită, ca trăire
absurdă, va intenționa o esență cognitivă diferită de ontologia fi-
rescului (sau "Etant" la Sartre, "Sciendo" la Heidegger) și anume:

"ne-firescul". Filozofia românească dovedește că prin negație, se trece dela o regiune ontologică la alta tot așa de reală. "Firea" va cuprinde în plus "ne-firescul" ca reziduu trăit, dar nu semnificat. El reprezintă nimicul sau neantul ce pre-constitue lumea, neantul căutat și de mistici (Böhme d.ex.) și de un filozof exemplar ca Husserl în trăirea ante-predicativă și pre-constitutivă a lumii.

Păcală ne dă, odată cu "nefirescul" - ca regiune ontologică, și o nouă etică: aceea a absurdului, a ne-omeniei, și a trăirii în posibilului. Sunt momente esențiale de existență, deoarece ele înțovărășesc zicirea noimatică a lumii, forma lucrativă de a fi în Fire, deci creator de lume. În plus, limbajul lui Păcală revelează o nouă dimensiune a creației omenești, deoarece el semnifică un adevăr - altul decât acela al bunului simț.

Despre toate vom vorbi mai jos.

1 - Fenomenologia neghiobiei.

a/. Nerodul satului.

Prostia este un nod de-a cunoaște lumea fără a putea găsi sensul și folosința ei. Omul nu știe cum e lumea, n'o înțelege și deci nu i se poate integra, neînșușindu-și esența firească de gospodărie omenească.

În lumea satului românesc, prostul este tot una cu nerodul: adică un ins ce nu creiază o folosință. Singularizarea prostului în lume n'are funcție biologică ("prost din naștere") și nici socială ("prost de dă în gropi); ci una de epistenologie: prostul este în eroare - fiind în neștiință față de darul firesc al unei lumi sătești constituite de tradiție (opinia ca atare). "Cunoașterea este mai mult decât aplicare a categoriilor de tip Kantian; ea este revelare prin muncă și a folosinței lumii. "Firescul" ca "obiect cunoscut" este rezultatul unei activități lucrative, prin care el devine "realitate" și "adevăr". "Firescul" fundează ontologia lumii (adică în sens, noimă) și nu ontologia Firei; pe aceasta nici-o filozofie nu va putea o explica, probabil că nu va a junge decât la o descriere de "obiecte" ce intră în Fire (ca: "firescul" - "nefirescul" - "neutrul" etc.) Prostul - ca noimă - este ne-firesc: deci fără te-meii "normal de-a fi - însă cu un fel în sine de-a exista: neghiob sau absurd.

Astfel în "Povestea Vorbei" se spune că "prostia și nerozia se înrudesc cu nebunia". Omul e ne-bun, nu în sens clinic, ci în sens fenomenologic: ne-om. "Îndată ce prostul vorbește el și te păcălește "spune acciași poveste a vorbei înțelepte românești. "A păcăli" - are un sens foarte existențial: el leagă lumea (însii ceilalți) de "insul prost" (sau păcălitor) într'un mod ce creiază o situație absurdă și de unde cineva râde și altul este muștrat (de cugetul său).

"Păcală" e un nume de poreclă; el vrea să însemne "șicnit" (T. Dulfu) și "năzdrăvan" - ceace este contrariul prostiei, nu însă contradictoriu.

"Năzdrăvezenia" lui constă în făptuirea curioasă a lunii sale nefirești: îngrijirea lupului și ursului de ox. precum și năcinarea cenușei la moara dracilor.

Omul lunii firești (sătești) se va ninuna de puterea și isprava lui Păcală; dar va hotărâ că fapta este exterioară solului: ea n'are noimă și nu apare decât cu titlul de imposibil realizat într'o aparentă stare firească. Dar însul creator de imposibil devine singur: nimeni nu acceptă lumea sa; de altfel lumea aceasta, bazată pe nefirese se dostrană în ea, durând ca simplă situație. "Țândață păcălit" și "Păcală țândațit" - e singura formă de relație între două existențe nefirești - ce ar da o lume. Dar cei doi se despart fiindcă unul este de ajuns. Desigur: căci lumea ne-firescului apare ca o criză de noimă (în cadrul firescului) și nu ca o creație - prin relație cu semenul - a faptei de adevăr durabil.

Suntem în lumea isprăvii: ea termină nu firește, și nu lucrează ceva nou. Prin ispravă, o lume constituită se reface pe dos, ceace nu dă ceva nou, ci distruge o existență. Creația este aparentă. E lipsită de treccera divină în timp și spațiu și de pe-trecerea omului ca existență semnificată a celei dintâi. Nefirescul trăiește ateismul lunii - deci "ne-onenția" și "frica de Dumnezeu".

Păcală omorâ un sat întreg: lumea n'are sens, omul n'are valoare. Actul prostului, e creator doar ca neant originar: dar a crea neantul, înseamnă a-și pierde sensul de a fi.

Fenomenologia neghibicii revelează deci lipsa de esență a lunii: lipsă de adevăr. Dar acest ne-firesc, deși este un nod de-a-revela pe a fi - în Fire - fără lume - apare în sat ca o criză de cunoaștere. Satul se află în fața unui centru de neadevăr și trebuie să-l înlăture; astfel, o lume întregă riscă să fie distrusă de acest ne-firesc. Umbra lui Păcală este ucigătoare; deaccia lumea îl alungă peste sate. Ceace a fost ucis trebuie refăcut; lumea va înlocui locurile în criză de sens (și de adevăr și de etică) cu ceva nou. E o refacere a Lunii; într'un fel Păcală a denunțat prostia din lume, făcându-o vie. Păcală e existența tragică căci a fi, pentru el, înseamnă a se pierde, a fi alungat, a fi onorât de semenii.

Într'un alt sens, Păcală este un izvor de înțelepciune pentru cei ce se credeau bine-sprijiniți pe adevăr.

b/. Lumea în situație. 1)

Păcală era o porcelă: nume ce desemnează o calitate existențială. Facem un pas în plus spunând că este o situație: raport dinamic între lume și îns, deci a-fi-în-lume. Păcală - ca situație este tocmai păcăleala, ce cuprinde lumea și însul, unul fiind păcălitorul și altul păcălitorul. Orice situație are ca temă crearea unui

---

1) Acest capitol a fost publicat separat în altă parte. Dăm totuși pe scurt, rezultatele noastre, cu scopul de-a se putea urmări lectura.

plus de libertate. Aici, lumea este pentru Păcală, o Legea ce-l face să argăţască, deci o nelibertate.

Fiecare moment din ispravă, aduce pe primul plan sila la care este supus insul, silă ce se manifestă printr'o normă, lege sau tocneală neomenescă. Uneori, sila vine dela natură, şi atunci ea este "necesitate" sau "nevoie". Insul - în situaţie de silă este la "ananghic". Ieşirea este un act de libertate. În situaţia Păcală, ea se face prin "răsturnarea pe dos" a legii, prin "şiretlic" - ceea ce făcea din Păcală un năzdrăvan. El dovedeşte că un termen al relaţiei din situaţia lumii era înţeles altfel decât trebuie: şi Păcală îl dă de gol, mod de-a nimici o silă (nevoie) şi-a ieşi din ananghic. "A păcăli" înseamnă a se libera de un neadevăr, şi oarecum a fi liber. Nu-i o adevărată libertate (care cere un tenciu firesc); ci o elibărare, deci o disponibilitate la ceva. Deaceia Păcală este un răstăcitor, deci un ins ce are nevoie de situaţiei păcălitoare, pentru a exista. El caută ananghia, pentru un plus de libertate. Şi, evident, el nu reuşeşte decât să fie liber în nefiinţă, în Neant.

Păcală este o lecţie uimitoare pentru teoria libertăţii omeneşti.

c/. Haz de necaz.

Ieşirea din firesc este o stare tragică: omul nu are nici un sprijin moral şi nici unul ontologic. Insul intră într'o neomenie înspăimântătoare, ceace se petrece cu Făt-Frunos plecat pe alte tărîmuri cu alte noine de-a fi.

Astfel naşte pateticul: el este o pierdere de echilibru firesc şi prin el, existenţa umană trece printr'o criză de soartă, asemănătoare cu aceea a căderii din paradis.

Trebuie adăugat imediat că orice patetic - prin însuşi dimensiunile sale, produce râsul. Componentă ce purifică pe ins de ciudăţenia situaţiei în care se găseşte. Kierkegaard observa undeva că Socrate termina totdeauna prin râs când depăşise prin seriozitate şi tragic, o situaţie (Ex.: la moartea sa, el râde tocmai fiindcă situaţia era prea patetică). Râsul desvăluie deci seriosul lumii, şi cere ca plinul de sens să fie respectat.

Fenomenologic, râsul nu poate fi decât intenţional; adică, se râde pentru a fi văzut ca atare, se râde pentru cineva. Atunci când insul (sau lumea) a fost "bnorât" prin râs (ca sens desigur), cel ce râde, nu va găsi nimic în jur decât propria singurătate. Dela râs, Păcală va trece atunci la înfiorarea tragică a singurătăţii sale - într'o lume moartă - şi-l văd plângând amar.

Păcală a răsturnat lumea pe dos: iar noi râdem căci acest ne-rod a luat "à la lettre" expresia de "trage uşa după tine". E-o punere de "beţe în roate" spiritului, spune H. Bergson în "Le Rire". E şi aici un fel de-a răsvrăti litera contra sensului cuvântului, şi deci o explicaţie a râsului. Desigur că în plus, fapta vizată n'are un scop lucrativ, ci o simplă stare patetică de a distinge un sens al lumii fireşti. Limbajul devenit mecanic - este vivificat de c:-

xistența croului absurd, ceace duce la moartea cuvântului ca semnificație. Se va spune atunci "închide ușa".

Ieșirea din ananghie e făcută prin ispravă; deci printr'o acțiune ce nu vizează în scop lucrativ, ci doar eliberativ individual. Iar noi râdem. Dece? Fiindcă, spune Bergson, ne așteptam să găsim un plin de ființă și nu găsim decât ninie. Se râde dece în fața neantului; dar râde Păcală - rămas singur cu nimicul? Se râde când ai atras pe altul în fața golului, dar situația este pur intențională: râzi de el (senenul) și de necaz (necesitatea golului pe care momentan ești silit să-l accepți).

Astfel noi credem că râsul se naște totdeauna când o existență obligă pe alta să iasă din intenționalitate obiectivă. Când Popa de ex. - consideră pe Păcală un simplu obiect - ca cele neînsuflețite - el creiază o intenționalitate bazată pe ne-omenie, luând senenul drept obiect. Păcală consideră ananghie această stare, și prin criza de cunoaștere ce-o creiază ca "obiect nenomic" el pune pe Popă în fața golului, sau nefirescului, demonstrând că el, Păcală nu-i un obiect, ci o existență. O existență nefirească, desigur; o existență, totuși. Dar este de preferat această libertate, decât a fi considerat un obiect.

Râsul ucide, spune Nietzsche. Desigur. Dar el ucide ceace a încetat de mult să trăiască. El ucide o lume caducă, o lume de asuprire. E ceva moral în râsul lui Păcală. Deaceea fenomenologia neghiobiei revelează nu numai o existență absurdă ci și un cuget nustrat al celui prins în păcălcală. Prin râs se ia contact c'o situație serioasă, aceia de-a zidi lumea. Poate c'ar trebui spus că la început Dumnezeu a râs de sine însuși: atunci și-a văzut propria suferință de-a fi singur și a creiat lumea. Suportul ei, fundamentul ontologic al lumii stă deci în "Cugetul nustrat" al Creatorului, prins în lipsă-de-lume.

Dar să nu mai întârziem cu concluzia. Și ea este simplă:

Păcală este o existență ce face ca omul ursit de-a fi în lume, să reveleze absurditățile și imposibilitățile Fierei, evidențiind nefirescul, ne-omenia și lipsa de soartă liberă a omului.

E criza de cunoaștere, e trăirea distructivă a lumii firești - e și - mai ales, trăirea pre-constitutivă a unei lumi mai bune, mai omenease, mai luminoase.

C. AMARIUTEI.

A L E M O R T U L U I

Public textele de mai jos - poate cele mai arhaice din literatura noastră populară - numai pentru neasemuita lor frumusețe literară, fără vreun alt gând.

Voi spune totuși - ceia ce încă nu s'a spus niciodată linpede - că aceste cântece nu sunt bocete, cum li s'a zis greșit. Sunt cântări rituale, mai bine zis ceremoniale, cântate de femei "numite", care nu pot fi rude de aproape ale mortului, la anume vreme, după anume legi. Bocetul este cu totul altceva: o revărsare melodică a părerii de rău.

"Ale Mortului" țin de trei tipuri deosebite: cântecele bra-
dului la sosirea din munte și la înălțarea lui în capul mornântu-
lui (aci vers 52 - 163 și 369 - 407), apoi zorile propriu zise
(aci vers 1 - 51), însfârșit o seană de cântece felurite, legate
de anume clipe sau anume acte ale ceremonialului funebru. Acestea
lipsesc în unele locuri, în parte sau în tot. Li se zice obișnuit
și lor "zori", dar se mai aud și numiri ca "hăl dela gropniță",
"ale din hodac", "al țărinii", etc. Dintre toate, cele mai însem-
nate sunt "ale drunului", adică acele cântece în care este vorba
de itinerariul mortului. În credința populară, mortul pornește pe
un drum greu :

La pod o podar
La strajă străjar
La vană vânar.

și trebuie călăuze și înbărbătări. De accia cântecele "mint",
cum prea frumos spunea o țarancă, "sufletul, până-l bagă la locul
de hodină" și îl duc

La porțile raiului
La împărăția veacului.

Murmărind aci un scop științific, am căutat forma cea mai
deplină a fiecărui motiv poetic, întregind unele variante vădit
ciuntite, cu împrumuturi din altele.

CONSTANTIN BRAILOIU.

Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu pripiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti
Dalbul de pribcag
Un cuptor de pâino
Altul de mălai,
Nouă buți de vin,
Nouă de rachiu

Și-o văcută grasă,
Din ciread âlcasă,
Să-i fie de nasă.
Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu pripiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti
Dalbul de pribcag
Turțiță de coară,

Fie-i de vedeață,
Vălușel de pânză,
Altul de peșchiro
Fie-i de gătiro.
Zorilor, zorilor,
Voi să nu pripșiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti
Dalbul de pribcag
Un car cărător,
Doi boi trăgători,
Că e călător
Dintr'o lume'ntr'alta
Dintr'o țară'ntr'alta,
Din țara cu dor
În cea fără dor,
Din țara cu milă
În cea fără milă.
Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu grăbiți
Să ne năvăliți
Până și-o găti
Dalbul de pribcag
Nouă răvășele
Arse'n cornurele,
Ca să le trimeată
Pe la nemurele,
Să vină și ele,
Să vadă, ce jale.

+

- Bradule, bradule,
Cin'ți-a poruncit
De ni-ai coborât
Dela loc pietros
La loc mlăștinos,
Dela loc cu piatră
Aicce la apă ?
- Mi'ni-a poruncit
Cine-a pribegit,
Că i-am trebuit
Vare de umbrit
Iarna de scutit.
La mine-a nănat
Doi voinici din sat
Cu părul lăsat,
Cu capul legat,
Cu roua pe față
Cu ceața pe brațe
Cu verde la brâu,
Cu colaci de grâu,

Cu securi pe mână,
Merinde de-o lună.
Eu dacă știau,
Nu mai răsărean;
Eu de-și fi știut,
N'ași mai fi crescut.
Și ei au plecat
Din vărsat de zori,
Dela cântători,
Și ei au umblat
Văile cu fagii,
Și munții cu brazii,
Până n'au găsit,
Bradul cel pocit
Pe nin' n'au ales
Pe izvoare reci,
Pe icrburi întregi;
Pe cracă uscată
De noarte lăsată.
Ei când au venit,
Jos au hodinit,
Au îngemunchiat
De-anândoi genunchi
Și s'au închinat;
Iară s'au sculat
Cu securi - au dat,
Jos n'au doborât,
M'au pus la pământ,
Și ei că n'au luat
Tot din munți în munți,
Prin brădui mărunți;
Tot din văi în văi,
Prin brazi mărunți.
Dar ei nu n'au luat
Ca pe alte lemne,
Și ei că n'au luat
Tot din vale'n vale,
Cu octinatu vale,
Să le fiu de jale;
Cu poale lăsate
A jale de noarte.
Eu dacă știau,
Nu mai răsărean;
Eu de-aș fi știut,
N'ași mai fi crescut.
Când n'au doborât,
Pe nin'n'au nințit,
C'au zis că n'or pune
Zână la fântână,
Călători să-ni vină;
Și-au zis că n'or pune
Tălpoaic de casă,

Să mă şindilcasă
Cu şindrila trasă.
Dar ei că n'au pus
În mijloc de câmp,
La cap de voinic
(În marca grădină
La cap de copilă)
Căinii să-i aud
A lătra pustiu
Şi-a urla muşiu,
Şi să mai aud
Cocoşii cântând,
Mucori minăind
Şi preoţi cetind;
Ploaia să mă ploaie,
Cotina să-mi ncaie;
Vântul să mă bată,
Cotina să-mi cadă;
Hînsoarca să ningă,
Cotina să-mi frângă.
Eu dacă ştiau,
Nu mai răsăreau;
Eu de-aşi fi ştiut,
N'aşii mai fi crescut.
Ei când n'au tăiat,
Ei n'au îmbunat
Că ei mă sădesc,
Nu mă secuesc.
Şi ei n'au ninşit,
Că n'au secuit,
Jos la rădăcină
Cu fun de tămâie;
Mai pe la mijloc
Chiţi de busuioac,
Tot milă şi foc;
Sus la crângurolo
Chiţi de ochişele,
Tot milă şi jole.
Eu dacă ştiau,
Nu mai răsăreau.
Eu de-aşi fi ştiut,
N'aşii mai fi crescut.

+

Ridică, ridică
Gene la sprâncene,
Buză subţirele,
Să grăeşti cu ele.
Cearcă, dragă, cearcă,
Cearcă de grăoşte,
De le mulţumeşte,
La strin, la verin,

Cui a făcut bine
De-a venit la tine,
Că ei şi-au lăsat
Hodină de noapte
Şi lucrul de ziua,
Eu nu pot, nu pot
Nu pot să grăesc,
Să le mulţumesc.
Mulţumile-ar Domnul,
Că eu nu lăs omul.
Eri de dininceaţă
Mi s'a pus o ceaţă,
Ceaţă la fereastră,
Şi-o corboaică noagră,
Pe sus învolbând,
Din aripi plesnind,
Pe min'm'a plesnit,
Ochi ampănjenit,
Faţa mi-a snolit,
Buză mi-a lipit.
Nu pot să grăesc
Să le mulţumesc.
Mulţumile-ar Domnul
Că el mi-a dat somnul;
Mulţumile-ar Sfântul
Că el mi-a luat gândul.

+

Scoală, Ioane, scoală
Cu ochii priveşte,
Cu mâna prineşte
Că noi am venit,
Că am auzit
Că eşti călător,
Cu roua'n picioare
Cu ceaţa'n spinare,
Pe cea cale lungă,
Lungă, fără umbră.
Şi noi ne rugăm
Cu rugare mare,
Cu strigare tare,
Seama tu să-ţi iei,
Seama drumului
Şi să nu ni apuci
Către mâna stânga
Că-i calea nătângă,
Cu bivoli arată,
Cu spină senănată,
Şi-s tot nese strânse
Şi cu făclii stinse.
Dar tu să-mi apuci
Către mâna dreaptă,

Că-i caloa curată,
Cu boi albi arată,
Cu grâu semănată,
Și s tot nescăntinse
Și făclii aprinse.

Mainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă ni-ai vedea
Răchită mpupită,
Nu este răchită
Ci e Maica Sfântă.
Mainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă ni-ai vedea
Un pom înflorit,
Nu-i pom înflorit,
Ci e Domnul sfânt.
Mainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă-i auzi
Cocoșii cân tând,
Nu s cocoși cântând,
Ci s ingeri strigând.

Mainte-i mergea
Și ni s-o făcea
Tot un bălciuloș.
Și să te oprești,
Ca să ni târguiești
Cu banul din mână
Trei mahrane negre,
Trei sovoane noi
Și trei chiți de flori.
Și ți-or mai ieși
Tot trei voinici.
Mâna'n sân să bagi,
Mahrane să tragi,
Să le dăruiești,
Vana să plătești.
Și ți-or mai ieși
Tot trei nevestele.
Mâna'n sân să bagi,
Sovoane să tragi
Să le dăruiești,
Vana să plătești.
Și ți-or mai ieși
Tot trei fete mari.
Mâna'n sân să bagi,
Chiți de flori să tragi,
Să le dăruiești,
Vana să plătești.

Seara va'nscra,
Gazdă n'ai avea.
Și-ți va mai ieși
Vidra înainte,
Ce să te spăimânte.
Să nu te spăimânți,
De soră s-o prinzi,
Că vidra mai știe
Seama apelor
Și-a vadurilor
Și ea ni te-a trece,
Ca să nu te'nece,
Și ni te-o purta
La izvoare reci,
Să te răcorești
Pe mâini până'n coate
De fiori de noapte.
Și-ți va mai ieși
Lupul înainte,
Ca să te spăimânte.
Să nu te spăimânți
Frate bun să-l prinzi,
Că lupul mai știe
Seama codrilor
Și-a potecilor.
Și el te va scoate
La drumul de plai
La un fecior de crai
Să te ducă'n rai,
C'acolo-i de trai;
In dealul cu jocul,
C'acolo ți-e locul;
'n câmpul cu bujorul,
C'acolo ți-e dorul.

Și-acolo la vale
Este-o casă mare,
Cu ferești la soare
Ușa'n drumul mare,
Strașina rotată
Strânge lumea toată.
Acolo că este
Mahalaua noastră,
Și-ți vor mai ieși
Tineri și bătrâni,
Tot cete de fete
Pălcuri de neveste.
Să te uiți prin ei,
C'or fi și de-ai mei.
Ei când te-or vedea,
Bine le-or părea
Și te-or întreba :

Datu-le-am ceva ?
Bine să le spui,
Că noi le-am trimis
Lumini

    din stupini
și flori din grădini.
Și iar să le spui
Anume la toți,
Că noi i-așteptăm
Tot la zile mari
Ziua de Joi mari,
Cu ulcele noi,
Cu strachini cu lapte
Și cu turte calde;
Cu pahare pline,
Cum le pare bine;
Cu haine spălate,
La soare uscate
Cu lacrimi udate.

+

Roagă-ni-te, roagă
De copiii tăi,
Să aibă răbdare,
Să nu plângă tare,
C'acum nu-i pe dare,
Ci e pe răbdare.
Că de-ar fi pe dare
Soțul tău ar da
Plug cu patru boi
Cu plugar cu tot,
Doară ni te-ar scoate
De la neagra moarte;
Dar nu e pe dare,
Ci e pe răbdare.
Că de-ar fi pe dare
Soțul tău ar da
Ciopărel de miei,
Un cioban cu tot
Și oile toate
Doară ni te-ar scoate
De la neagra moarte;
Dar nu e pe dare
Ci e pe răbdare.

+

La gură de vale
Este-o ceartă mare.
Cine se certe ?
Soarele cu moartea.
Soarele zicea
Că el e mai mare

Că el când răsare
El îni încălzește
Câte câmpuri lungi,
Câte văi adânci,
Moartea că-mi zicea
Că ea e mai mare
Că ea ni se duce
Pe la bălciuri mari
Și că își alege
Voinici

    pe clipici

Fete pe panglici;
Voinici tinerei
De care-i plac ei;
Fete tinerele
Să plângă cu jele.

+

Scoală, Ioane, scoală,
Scoală-te-n picioare,
Te uită la vale,
Vezi ce-a tăbărit:
Un cal mohorât
Cu țolul cernit,
Cu scări de argint.
Chinga-i poleită,
Șeaua e boltită,
Frâu-i de mătase,
Să te ia de-acasă.

+

Sus, bradule, sus,
Sus de către-apus,
Că la răsărit
Greu nour s'a pus.
Nu-i nour de vânt,
Ci e de pământ,
De țărână nouă,
Neatinsă de rouă.
Pe unde-a umblat,
Rea jale-a lăsat;
Pe unde-a bătut,
Rea jale a făcut.

+

Roagă-ni-te, roagă
De șapte zidari
Șapte meșteri mari,
Zidul să-l zidească
Și ție să-ți lase
Șapte ferăstrui,
Șapte zăbrelui.

Pe una să-ți vină
Colac și lumină;
Pe una să-ți vină
Izvorel de apă,
Dorul de la tată;
Pe una să-ți vină
Miroase de flori
De pe la surori;
Pe una să-ți vină
Spicul grâului
Cu tot rodul lui;

Pe una să-ți vină
Buciumel de vic
Cu tot rodul lui;
Pe una să-ți vină
Riza soarelui
Cu căldura lui;
Pe una să-ți vină
Vântul cu răcoarea
Să te răcorești
Să nu putrezești.

Gorj 1936.

O SEAMA DE CUVINTE.

NAE IONESCU : T R I S T I A.

Omul este o ființă ontologică și etică.

În aspectul dintâiu, el dovedește că totalitatea profilurilor sale din lume trinit la un substrat aprioric și care este "Ego"-ul său de om, adică de ființă ursită de a fi în lume și pentru lume. Aspectul etic, mărturisește de scopul și tâlcul existenței sale, de datoria umanității eului, într'un cuvânt, de valoarea pe-trecerii sale în lume.

Și ontologicul și eticul sunt esențiale existenței; și ca atare, ele depășesc existența. Căci cele două aspecte sunt tenciul transcendental prin care omul zilnic se înalță spre misterul înfirării sale și spre desvăluirea luminii din actul desfășurat al înluminării sale. Acestea sunt adevăratele transcendențe ale omului și în ele se adevărește esența omnică sale.

Când Isus le spune ucenicilor săi : "vegheați cu mine!", noi înțelegem cea mai curată seamă de cuvinte pe care un om a putut s'o dea semenilor. "Vegheați cu mine, adică fiți trezi lângă transcendențele voastre, apărați-le de somnul întunericului, de omenii ce vin în masă, cu lănci militare, pentru a răstigni libertatea transcendenței voastre și omnică din voi".

În această seamă de cuvinte se reazăna filozofia lui Nae Ionescu când scrie "Tristia". Căci transcendențele omenilor sunt unul și același lucru cu transcendențele lui Dumnezeu când s'a făcut Fiu al Omului. Suferința omului ce se caută - spre misterul pur al firei sale, e mai ales suferința Fierei ce are nevoie să fie Lume și Om, a Fierei în lipsă de cunoaștere de sine-însăși.

Astfel în Lume, Dumnezeu și Omul sunt deopotrivă Transcendență dincolo de veșnicia lor zilnică, dincolo de lipsa imaninței lor. Iar Transcendența înțeleasă ca act comun al Creatorului în lipsă și al creaturei în neajungere, este iubire.

De aici, filozofia lui Nae Ionescu, se adevărește a fi notodă de chemare a omenilor și de trinitere a lor în Lume.

Dar cine n'a înțeles sensul iubirii, în zadar a citit și a ascultat omul; i-a fost urmaș nevrednic și l'a înșelat cu prima faptă rea față de semenii lui.

Și în zadar se vor mânia cei ce, neînțelegând filozofia, dușmănesc omul; căci "Tristia" e mărturisirea unei iubiri, pe care Nae Ionescu, ca și Isus, a pus-o deasupra urei...

"Tristia" va trebui să aducă și altă idee de Profesor și un alt fel de ucenici.

Apoi au venit la un loc împrejmuit al cărui nume este Ghetsenano și acolo a zis către ucenicii săi :
ședeți aci până ce mă voi ruga.

Și a luat cu el pe Petru și pe Iacov și pe Ioan, și a început să se înspăimânte și să se sbuciume.

Și le-a zis lor : Prea întristat este sufletul meu până la noapte. Rămâneți aici și priveghiați.

Apoi mergând puțin mai înainte a căzut la pământ și se rugă că de este cu putință să treacă dela el ceasul acela.

Și zicea : Abba, toate sunt țic cu putință; depărtează dela mine paharul acesta. Însă nu cevoiesc eu, dar cecece tu voiești.

Și a venit la ucenici și i-a găsit dormind, și a grăit către Petru : Simone, dormi ? N'ai avut tărie să veghezi un ceas ?

Fiți trezi și vă rugați, ca să nu cădeți în ispită. Căci duhul este nepregetător, dar trupul neputincios.

Și iarăși s'a dus de s'a rugat, spunând aceleași vorbe.

Dar întorcându-se, i-a găsit pe ei din nou dormind, căci ochii lor erau îngreuiți de somn, și nu știau ce să-i răspundă.

Așa Marcu (14, 32 - 40). "A început să se înspăimânte și să se sbuciume, și le-a zis lor : prea întristat e sufletul meu până la noapte". Iar Luca (22, 44) : "și fiind în sbuciumul durerii cu mai mare stăruință se rugă. Iar sudoarea lui, ca picături mari de sânge, picura pe pământ.

Așa dar, a suferit. A suferit însă Christos - omul sau Christos - Dumnezeu ? A suferit pentru că mergea spre împlinirea soartei lui - spânzurarea pe cruce - , sau pentru că se făcea gol în jurul lui, pentru că Iuda îl trădase, pentru că Simon-Petru era să se lapede de el, pentru că ai lui n'au avut tărie să vegheze nici măcar un ceas, ci au dormit în chiar vremea agoniei lui ? Teamă ni-o că a suferit Dumnezeu și nu omul, că suferința e chiar în

Dumnezeu, că prin aceasta tragedia existenței o mai adâncă și mai cutremătoare.

De ce nu? Căci Dumnezeu a creat cerul și pământul, - și asta înseamnă că Dumnezeu însuși era în lipsă. În lipsă de ceva, pe care a căutat să-l împlinească prin ceea ce a creat. Să se împlinească. Să se împlinească - prin actul de creație, sau prin creatură, asta e deocândată indiferent. Fapt e că se află în lipsă, în dezechilibru. Căci unde este echilibru, nu e creație; pentru că unde e echilibru nu e nimic; e nenisicare. Dumnezeu s'a mișcat însă când a creat lumea - a eșit din el însuși; și creând ceva, a făcut un efort; iar efortul e suferință; și instituind existența a ceva, a instituit existența efortului, existența fiind întotdeauna un efort asupra neființei.

Din lipsa și din suferința lui a ieșit deci lumea; și trăește numai ca suferință. Atât cât trăește în ea. Deosebită de el. Să tindă însă din nou către el, să se destrame în el, să renunțe în el la ființa ei, și totul intră din nou în echilibru, în plenitudine. Și omul la fel.

Dumnezeu are deci nevoie de creațiune. Are nevoie de iubirea ei. De actul de iubire prin care creațiunea se dorește către izvorul ei. Căci dacă, odată creată, lumea devine de sine stătătoare, atunci actul de creație a mers în sec, Dumnezeu tot neîmplinit a rămas, iar actul trebuie să se repete în infinitum - cât ar dura, de altfel, și suferința lui Dumnezeu.

Pentru om e încă mai ușor. El nu are nevoie decât de el însuși, pentru a ajunge din nou în Dumnezeu. Plato cunoștea deja funcțiunile crosului, ascensiunea fericitoare înspre Dumnezeu, la capătul căreia stă pacea și împăcarea - storghe ziceau Grecii --.

Pentru Dumnezeu însă - nu. Căci Dumnezeu are nevoie de actul liber de iubire al omului, pentru ca toate să se întoarcă în El. Astfel încât tragedia omului dela care Dumnezeu și-a întors fața, îi răspunde mai înfricoșătoare încă, tragedia lui Dumnezeu dela care își va fi întors fața omul. Am a-mintit-o și altă dată, Léon Bloy a avut o prăpăstie de adâncă intuiție, atunci când a vorbit de suferința lui Dumnezeu, cel singur și părăsit de canoni.

"Sinone, dormi?" De trei ori s'a întors Iisus către ucenicii lui, cei mai de aproape ai lui, și le-a cerut să vegheze cu el. Și de trei ori ei l-au părăsit - adormind întru osteneala lor: și nu știau ce să răspundă, că erau ochii lor îngreuiți

de somn.

De ce le-a cerut să vegheze? Ca să-l păzească? Să-l păzească - contra cui? Contra slugilor mai marilor bisericii? De aceștia s'ar fi putut feri ieșind din Ierusalen. Nu a făcut-o. Pentru că el mergea la moarte - voia să moargă. În ceasul în care însă soarta lui se împlinea, el le cerea să privegheze - să fie cu el. Iar ei au adormit. Nu au fost. Deși iubirea lui pentru ei avea să sfârșească și porțile iadului.

Simon Petru doarme. Și noi toți - ca el. Și de aceea până și iubirea e suferință. Lumea se răsucește în durere ca o rămă pusă pe jăratec. - Și Dumnezeu odată cu ea.

....."Iar sudoarea lui, ca picături de sânge, picură pe pământ".

"CUVANTUL" 16 Aprilie 1933.

o

C R O N I C A I.

Ludmila
Pitoëff.

Când oare - în ce timp exact al omnirii - templul s'a golit și au pătruns în el Măscăricii? Nici n'an mai bănuț e'a fost acolo, odată, un templu, dacă n'ar sosi de pe meleaguri ciudate din când în când preoți să slujească. Ca să poată intra în templul de odinioară, preoții își pun pe ei strac de măscărici, se ascund după numele de măscărici, dar dela primul cuvânt, dela primul pas pe scenă se denască: veniseră la spectacol, intră în mister.

Un astfel de preot este Ludmila Pitoëff. Un astfel de preot era Georges Pitoëff. Au pătruns amândoi în logodele adolescenței mele înainte de a-i vedea; primul mi-a vorbit de ei Brasillach, prin el Georges și Ludmilla Pitoëff au devenit :

"partie d'une mythologie sentimentale, la mythologie que se forme chacun de nous à dix-huit ans, qui est sans doute la dernière année où l'homme a le pouvoir de créer des dieux" (1)

Încă la vârsta createare de zei, am cutreerat în gândire împreună cu Brasillach teatrele pariziene în cău-

---

1) Robert Brasillach : Animateurs de Théâtre, Corrêa, Paris, 1936. pag. 126-127.

tarca lor, am văzut pentru prima dată pe Georges-Hanlet, pe Ludmilla-Ioana d'Arc, pe Georges-Henric IV, pe Ludmilla-Nora; am auzit vocea lui Georges :

"J'entends encore sa voix, ou plutôt ce qui de sa voix ne touche de plus, moins les mots qu'une certaine ligne mélodique, une cantilène presque pareille au chant grégorien, une plainte lente, déroulée et sourde, qui semble faire lever autour de l'action la plus simple et même la plus vulgaire, comme un chant funèbre, comme une musique d'église et nous rappelle que le théâtre fut d'abord une déploration religieuse". (1)

Prin acest joc magic, mi-am însușit amintirile lui Brasillach, până a le crede trăite real.

În Mai 1949, Parisul mi-a oferit prilejul verificării. Georges murise. Din el nu mai rămâneau decât machetele de decor expuse la "Maison de la Pensée Française", geometrișmul simbolic al schiștelor, literă moartă. La teatrul Sarah-Bernhardt: Ludmilla, o Ludmilla fără Georges, juca în "Le Vrai Procès de Jeanne d'Arc". Mărturisesc că mi-a fost teamă: întâlnirea aceasta târzie cu un mit - un mit trunchiat - semăna a cursă. Nu a fost însă desmintire ci recunoaștere, închinare.

Întâi a fost o scenă cu niște actori: judecătorii, scribii, tribunalul; o scenă ca toate scenele din lume. Apoi unul dintre actori a spus: Aduceți-o pe Ioana. A intrat Ludmilla. A intrat târșăind picioarele, o ființă mică, nici copil, nici femeie (nu cred să aibă o vârstă definită, poate că există și nu devine) cu o față mâncată de ochi, cu niște gesturi speriate neîndemânatece - parcă le-ar fi frică să se devărteze prea tare de trup, să se piardă - cu niște priviri de lumină. S'a așezat tot neîndemânatec, a teamă, apoi a vorbit. O voce când mică, tăiată, când înaltă, ascuțită de spadă, dar totdeauna stranie, de parc'ar veni de dincolo de ape. Atât a fost. Dar din momentul acela și până când ultima cortină s'a scoborât asupra ultimei scene, nimeni în toată sala aceea mare n'a mai fost liber să aibă gesturi proprii, respirații proprii, cuvinte proprii. La toți numai Ludmilla-Ioana ne putea îngădui a plânge, a răsufla, a gândi. Pentru vocea aceea mică se făcuse tăcere în toată sala, o tăcere ciudată, coborâtă adânc până în miezul lucrurilor. A sosit însfârșit și clipa pe care ne-o promisese de mult Brasillach, clipa gravă :

"qui ne l'a pas vue pleurer et balbutier, le jour de l'abjuration dans le cinetière de Saint-Cuen, en répétant les formules forcées, n'a pas vu la chose la plus

---

1) Op.cit. pag 109-110.

érouvante et la plus belle peut-être qui soit au monde"(1)

Apoi s'a făcut lumină și ne-am regăsit cu toții în sală, stânjeniți parcă de-a fi asistați atât de numeroși la un mister.

În Mai, anul acesta am revăzut-o la Noctambules, în viața Charlottei Bronte. Piesa era inexistentă dar misterul se repeta. Mai târziu poate câțiva dintre noi, vorbind de primăvara aceasta 1951, vom spune pentru a o reface în timp : Îți aduci aminte, era pe vremea când Ludmilla Pitoëff mergea în fiecare seară la Noctambules, și când ne înfioram crezând de fiecare dată c'a murit cu ado-vărat.

Gândindu-mă la Ludmilla Pitoëff, mă întreb inevitabil ce caută "actorii" în teatru. (Exageroz poate, dar prezența pe scenă a marilor artiști ne obligă să exagerăm și ne cerc să repunem în chestiune toată existența teatrului). Mai de mult Eleonora Duse spunea :

"Pour que le théâtre soit sauvé, il faut qu'il soit détruit, que tous les acteurs et actrices meurent de la peste... Ils rendent l'Art impossible". (2)

Și Ludmilla Pitoëff :

"..... si on lui demande ce qu'elle pense du théâtre elle répond avec une voix très douce : Je n'aime pas le théâtre". (3)

Poate că nu este o întâmplare faptul că toți marii artiști ai teatrului nu pot suferi cuvintele : actor, comedian. Poate că acești artiști nu "joacă" niciodată, poate că nu acceptă "jocul"... (Gordon Craig, spirit modern și obsedat de tehnică ne-a propus mai de mult supermarionete; e o falsă soluție, condiția primejdioasă a teatrului e de-a fi legat de om. Faptul de-a fi o artă care se servește de un material incert și imposibil de dominat total : omul, constituie partea lui de risc și de măreție). Dar atunci ce soluție ? Există oare altă soluție în afara aparițiilor acestea meteorice de preoți care vorbesc în numele unor zei necunoscuți ?

Și pentru a reveni la Ludmilla Pitoëff, poate că nu întâmplător, mai toți criticii și amatorii de teatru, întrebuițează pentru a ne vorbi de ea și de Georges, termeni de origină religioasă.

Prin ce magie, au retransformat Georges și Ludmilla Pitoëff, casa teatrului în templu ?

MONICA LOVINESCU

1) Op. Cit. pag. 118.

2) Studies in Seven Arts. Arthur Synons, Constable, 1900.

3) Robert Brasillach, op.cit. pag. 114.

C R O N I C A II.

Capodoperile
Berlinului la
Paris

După expozițiile trecute ale Conorilor Vienei și Pinacotecii din München, ivirea capodoperilor muzeelor berlineze la Paris înseamnă încă un prilej de mare desfășurare artistică. Trebuie să fac loc în mine bucuriei de a fi traversat vreme deașdândul un tărân de nituri și culori cu totul și cu totul de grație. Bogăția e aici însă risipă, iar încântarea suferă de nesfârșit. Alegerea e grea pentru că la preferințele străvechi se adaugă - neașteptată - întâlnirea cu frumosul neprevenit, descoperit în clipe. Deaceea excursia mea e fără ghid, fără catedră.

Întâi m'am întâlnit cu Jeronimus Bosch. De câte ori am avut prilejul - la Prado mai ales - Bosch mi-a vorbit cu grai nou. L-am iubit pe acest bătrân meșter de miracole și continui să o fac, poate și pentru că bătrânul dovedește încă odată fragilitatea, vulcanul de manieră al supra-realismului. Și oridecâteori am prilejul, în literatură mai ales, să mă îndrept spre izvoare autentice de suprarealitate, numai pentru a mă despărți de acazonia facilă a suprarealismului de azi - mă bucur întru răutatea mea. Dar pe deasupra acestei întâmplări polenice Bosch e o lume și un har. Mai ales, pentru că cele două opere de acum sunt mai înălțate ca oricând în grație, râvnă cerească. Deși subiectul ar fi putut prețui belșugul vedeniei exacerbate ("Sf. Ion Evanghelistul scriind apocalipsul în insula Patmos") tabloul e iluminat de o Sf. Fecioară în nori și de un înger aproape ca toți îngerii, în ale cărui aripi au crescut ierburi crude, cu ghinpi nevinovați și acizi. Sfântul e inspirat, privește spre cer, îl deschide cu privirea lui rămasă în înalt. Totul e pietate exactă. E poate cea dintâi operă de Bosch pe care o văd detașată de "bestiar" de aceea faună miraculoasă care amintește de un fel de Lautréanont al culorii. Aici, în acest dialog divin cu propria lui inspirație - sub ocrotirea unui cer care și-a transportat ninunile pe pământ - doar un demon pricăjit, jumătate om, jumătate insectă, pândește în colțul din dreapta tabloului, gata să fure sfântului uncoltele, pentru ca apocalipsul să devină - crede demonul probabil - un fel de apocalips ne-scris și ne-vestit. Tentativă zadarnică pentru că apocalipsul e parcă dictat din slăvi. Dar odiseea Sfântului Ioan nu se termină aci. Bosch o rezună, o reia - există o repetiție și în apocalips - într'un fel de medalie a "roveveriilor sfântului" din același Patmos ciudat. Tabloul al doilea e rotund ca un Zodiac, ca o monedă sacră. Nici din risipa fără margini a culorilor lui

Bosch. Totul e aici taină de gri, de negru des zis. Visul e fără coșmare, fără torturi somnambulice - beati-tudine fără sfârșit, dincolo și dincoace de veghe. Dar minunățiile sunt multe în această expoziție și uneori descind în opere minuscule ca această bijuterie onenească a lui Petrus Christus în care o figură tânără de femeie transportă eternul feminin în depărtări și vremuri apuse. Mai încolo - trec repede peste "Crucificarea" Meșterului de Flenalle, peste ochii de Rimbaud al unui autoportret al lui Willem Key, peste portretele stăpânite de minuție excepțională ale lui Jean Van Eyck, peste bărbăția mijlocie a lui Memling - și ajung la acest extraordinar "Sf. Jean Baptiste" al lui Gerard de St. Jean care pe la sfârșitul celui de-al XV-lea secol învață din Haarlem tehnica spiritualisantă a peisagiului. Așezat pe marginea unui râu între arbori și dobitoace de Paradis, sfântul gândește copleșit de mirare și meditație. E desculț și albul picioarelor prezice deja poezia accentelor, a contrastelor delicate, a vrerii de supranatural aproape franciscan. Pe un alt portativ te prinește însă acest "Iisus în grădina Măslinilor" de Gossaert. Pre-luminist straniu, Gossaert face din această grădină a misterelor, misterul însuși al așteptării divine. Conceput într-o noapte de adâncini ireale, lumina e aici sărbătoare filtrată, semn de grație'n cădere.

Ar trebui să mă opresc mult la "mănuțele" lui Breughel atât de expresive, reunite într'un gri extraordinar, la farmecul pervers până la transcendență din "Apollo și Diana" lui Cranach, la fecioara lui Dürer care plânge într'o orgie de roșu sau la "Malle Babbe", vrăjitoarea care îmi amintește de un duh al "nobunicii" creatoare în plastică pe care trebuie să-o descifrezi în timp pentru ca să te pregătești pentru Van Gogh. Trec peste sala Rubens (cu care întârziez împăcarea) pentruca să mă opresc în fugă la peisajul olandez de care mă apropii de două ori în acest an. Dece îmi place nu știu orizontul olandez, pacea, cerul care cade să împace luna în "Panorama" lui Seghers sau pur și simplu această domesticitate a nordului, naivă și chiar pestriță din "Vederea Haarlemului" de Ruisdael.

Dar iată-mă în sala Rembrandt și vorbele-mă sunt împiedicate, realese și neputincioase. Un "portret al artistului" de zile bune, când viața nu împovărase încă un destin, deschide această expoziție a singurului întuneric care vorbește în istoria artelor plastice. Mai departe, un mare tablou al unui predicator al epocii în care natura moartă probează un progres al spațiului obiectelor și unde lumina - căzută în mâinile personagiilor - începe să se instaureze un stil de a fi și rămâne. Atât de bănuitul și așteptatul portret al "Omului cu casca de aur" e o podoabă de tehnicitate, măestrie și

figurație în adâncuri (ochii lui amintesc atât de bine de văduvia, neconsolarea prințului nervalian!) Rembrandt e apoi altul în această "Furtună" de noapte, de elemente în devălmășie, sau poate în operele cu caracter biblic dintre care alog, deși e greu să alog, "Predicarea Sfântului Jean-Baptiste" unde lumina cade din vorbele sfântului pentru ea să lumineze mesajul însuși al situației.

Dacă ași fi fost organizatorul expoziției n'ași mai fi adăogat nici o sală după Rembrandt. Pentruca vizitatorul să ploce cu noaptea rembrandtiană în suflet. Chiar dacă Vermeer-ul din sala următoare e neasămuit și mare, el nu poate veni în urma unei drame. El e așezat în lumină, într'o pace de amiază - și întunecimile lui Rembrandt rămân o concluzie de nepetrecut.

V. I.

B I B L I O G R A F I E

KARL JASPERS : NIETZSCHE - INTRODUCTION A SA PHILOSOPHIE, Gallimard Paris 1950, 470 pag. (Jean Wohl atrăgea atenția asupra acestei opere monumentale încă din 1937 în "Recherches philosophiques". Apariția ei în franțuzește - deși traducerea lasă de dorit - vine să umple un gol și constituie un bun instrument de lucru. Nietzsche trebuie mereu re-luat, re-gândit. și atunci când operația aceasta fecundă e făcută de un filosof ca Jaspers rezultatele sunt duble: nu numai Nietzsche e reînviat, ci și Jaspers descoperit).

"LA LIBERTE". Actes du IVe congrès. Les sociétés de philosophie de langue française. Editions de la Baconnière - Neuchâtel 1949 424 pag. (Deși poartă data congresului, această excepțională culegere de studii a apărut în 1950. O vastă panoramă a problemei libertății la care au colaborat foarte mulți de limbă franceză. Ei găsesc aici strânși laolaltă pe Vladimir Jankélevitch, Jeanne Hersch, Gaston Berger, René de Senne, Alphonse de Wolkens, Jean Wahl, H.L. van Breda, Marcel Raymond, Raymond Polin, pentruca să ne restrângem înșiruirea. E regretabilă totuși lipsa unor Sartre, Ponty, Gabriel Marcel, Vuillenin sau Ricoeur care aveau să-și spună cuvântul din plin asupra sensului libertății).

DEUCALION N° 3 - "VERITE ET LIBERTE". Etre et Penser. Cahiers de philosophie. Neuchâtel 1950 254 pag. (Una dintre cele mai serioase reviste de filozofie care apar în Franța - prin străduința și oboseala lui Jean Wahl, - reapare într'o formulă nouă, după o întrerupere regretată de toți cei interesați de mersul filosofiei. Numărul acesta conține un text de o importanță deosebită a lui Husserl "La philosophie comme prise de conscience de l'humanité) în traducerea perfectă a d-lor Walter Biemel și Paul Ricoeur. De remarcat apoi studiul d-lui Tran Duc Thao "Les origines de la réduction

fénoménologique chez Husserl" precum și colaborările unor Raymon Ruyer, Paul Landsberg sau Rachel Bospaloff. Curioasă și prea indulgentă totuși alegerea poeziei d-nei Edith Boissonnas, care suferă de expoziție în vers).

LOUIS LAVELLE : Traité des VALEURS tome Ier. Presses Universitaires de France Paris 1950. 752 pag. (Deși filozofia valorilor poate fi și a fost - privită cu ironie și răutăți, trebuie semnalată totuși munca onestă, sfătoasă, într'o limbă bogată de nuanțe a lui Louis Lavelle. Bine sistematizat, însoțit de o bibliografie nu istovită însă esențială, acest prin volum din "Traité des valeurs" constituie o referință de enciclopedie vie și prețioasă).

GABRIEL MARCEL : LE MYSTERE DE L'ETRE I. Réflexion et mystère. Audier. Paris 1951 235 pag. (Deși Gabriel Marcel acordă acum o importanță de prim ordin nu filozofiei ci teatrului său, volumul de față vine să ne reamintească că filozoful e mereu actual. Studiile care constituie volumul de față și care duc mai departe gândirea specifică a filozofului francez ("appel", "mystère", "fidélité", "le sentir comme mode de participation") sunt conferințele pe care în 1949 și 1950 filozoful le-a ținut la Universitatea din Aberdeen. Ele și-au păstrat tonul lor oral și contactul cu cele ce înlesnit de un plus de accente).

MIHAIL EMINESCU : POESIAS - selecção, tradução, prefacio et notas de VICTOR BUESCU colaboração de CARLOS QUEIROZ com um ensaio de MIRCEA ELIADE. Editorial Fernandes - Lisboa 1950 248 pag. (Traducerea în portugheză a poemelor lui Eminescu datorită d-lui Victor Buescu constituie un eveniment de cultură cu totul excepțional. Ostentarea d-lui Buescu de a face cunoscută peste hotare poezia lui Eminescu e un exemplu de a face cultură și un stil de servi ~~cu~~ *poezia*.

BASIL MUNTEANU : LA POESIE DE LUCIEN BLAGA , précédée d'une introduction à l'étude du lyrisme roumain in "Mélanges de linguistique et de littérature romanes offert à Mario Rogues. Tome I-er - Paris 1951. pp 179 - 197. (Cu prilejul acestui omagiu adus profesorului Rogues, d. Basil Munteanu prezintă publicului occidental poezia lui Blaga. E poate cea mai serioasă prezentare ce s'a făcut cândva poetului nostru. În afară de Vasile Băncilă care a stăruit asupra aspectului filozofic și de studiul excepțional al lui C. Fântâneru, tot ce s'a scris despre Blaga în România e caduc. G. Călinescu e curios de neinspirat în monumentală sa "istorie" iar Șerban Cioculescu face singur "mea culpa" în "Aspecte lirice contemporane" pentru accesul lui întârziat la poezia lui Blaga. Familiaritatea d-lui Basil Munteanu cu poezia și gândirea autorului "Poemelor Luminii" datează de mult mai multă vreme decât d-sa îi prezenta sistemul filozofic în "L'Europe Centrale" din Praga în 1935 și decât, la Paris, traducea din poezia filozofului).

N.I.HERESCU : NOTES ADDITIONNELLES A LA BIBLIOGRAPHIE DE LA LITTE-
RATURE LATINE Paris 1951 16 pag. (D. Prof.N.I.Horescu face în
aceste pagini o punere la punct cu privire la o neînțelegere is-
cată pe marginea acelei excepționale "Bibliographie de la litté-
rature latino" apărută în 1943 la Paris. Dsa pune lumină într'o
dezbateri în care preopinienții d-sale n'au rămas totdeauna pe un
plan academic.)

o

Adresa revistei : 8, rue Pascal. Montrouge (Seine)

"CAETE DE DOR" (Nº 2 -Iunie) - Dépôt légal N° 13 973 /51
